

Orta Anadolu Kürtleri – Araştırma

- 19.11.2015

Orta Anadolu'ya gelen Kürtlerin nereden geldikleri sorusu, bunların ne zaman geldikleri sorusu gibi son derece önemlidir. **raştırma / Rohat Alakom**

Ama bu alandaki bilgilerin son derece sınırlı olduğunu görüyoruz. Bu konu ayrı bir çalışmayı gerektiriyor. Anadolu'nun dışında yaşayan başka yörelerden Kürtlerin, Orta Anadolu'ya göç ettikleri görülmüştür, İran'dan göç eden Lek Kürtleri gibi. Özellikle Adana ve yöresinde yaşayan, daha sonraları başka yörelere göç eden Lek Kürtlerinin asıl yurtları Kermařnah'dır. İran'da Lekistan denilen bir yöre de yaşamaktadırlar.⁵⁵ Lek Kürtlerinin 1512 yılında Yavuz Sultan Selim ve güçlerine yardım ettikleri ve daha sonra Kozan yöresine yerleştikleri ne sürülmektedir. Araştırmacı Wolfram Eberhard bir incelemesinde Kozanoğullarının aslında

Kürt olduğu ve zamanla Türkmenleştiklerini belirlenmektedir.⁵⁶ Daha sonraki yıllarda Kozanoğullarının daha güçlü olabilmek için bu kez cesaretleriyle tanınan Lek Kürtlerinin kızlarıyla evlenmeyi tercih ettikleri görülmüştür.⁵⁷ Diğer yandan Kürt tarihçilerinden Celilê Celil'in ortaya çıkardığı iki belgede, Kozanoğullarından bazı kişilerin, örneğin bir Kürt olarak Kozanoğlu Süleyman Bey'in 1888 yılında İstanbul'daki Rus Büyük Elçiliğiyle ilişkiye geçtiği görülmektedir.⁵⁸ Lek Kürtleri daha sonraları Anadolu'nun başka yörelerine dağılmışlardır. Urfa'da "Lekler Mahallesi" adında bir mahallenin olduğu söylenmektedir.

Değişik kaynaklarda Kars, Ağrı, Muş, Van, Erzurum, Adıyaman ve Urfa yöresinden Kürtlerin farklı zamanlarda Orta Anadolu'ya göç ettikleri belirtilmektedir. Genellikle Kars ve yöresinde Kürt aristokrasisini temsil eden Torunlar denilen bir tabaka ve aşiretten bazı unsurların Orta Anadolu'da günümüze kadar varlık göstermiş olması, Kürdistan'dan buraya yönelik göçlerin tipik bir işaretidir. Kaynaklarda zaman zaman Mala Kosan (Köseler Konağı) diye adlandırılan bu aşiretten insanların ne zaman buraya geldikleri bilinmiyor.⁶⁰ Örneğin Polatlı yöresinde Köseler ve Yunak yöresinde Torunlar adlı yerlerin bulunduğu saptanmıştır. Bu ilginç Kürt tabakası konusundaki bilgilerimiz son derece sınırlıdır: "Beyliğin irsi olarak intikal ettiği boylarda, bey ailesinin yanı sıra bir torun grubunun mevcudiyeti görülüyor. Bunlar konar-göçer teşekküllerin idarecileri ile beraber bir aristokrasi teşkil ediyorlardı".⁶¹ Fatma Yeşilöz ve Elife Kart'ın birlikte hazırladıkları bir lisans tezinde, Cihanbeyli'ye bağlı Gölyazı kasabasında asilzade olarak tanınan Torunoğulları adında bir aşiretin olduğu belirtilmektedir. Bazı aşiret adlarından açılmışken ilgimizi çeken Espkeşan yöresinden de söz etmek gerekir. Hütteroth'a göre Cihanbeyli ilçesinin güneyinde Kırkışla ve Dondurma köyleri arasında yer alan bu yerin adı Kürtçede Espkeşan veya Hespkeşan olarak bilinmektedir. Bu sözcük esp (at) ve keşan (çekmek) sözcüklerinden oluşmaktadır: "XIX. yüzyılda önce Esbkeşan adıyla anılan kasaba, daha sonra Akşehir Kazası'na bağlanarak Inevi adıyla bir nahiye durumuna getirildi. 30 Mayıs 1926'da da Cihanbeyli adıyla ilçe merkezi oldu. Bu adın yörede yaşayan Canbekli Aşireti'nden kaynaklandığı sanılmaktadır.⁶² Kürtçe bir sözcük olan Espkeşan sözcüğü ayrıca Orta Anadolu Kürtleri arasında bir aşiretin adı olarak biliniyor. Karaman ve yöresinde Atçeken adlı bir topluluğun yaşadığı öne sürülür. At kültürünün Kürtler arasında çok eski olmasının böyle bir adın ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Bazı kaynaklar XVIII. yüzyılda Muş yöresinden gelen Kürtlerin Konya'nın Kulu ilçesine yerleştiklerini ve Kürdistan'dan gelen Doykanlı aşiretine bağlı bazı göçmenlerin de XVII. yüzyılın başlarında Konya'nın Yunak ilçesine göç ettiklerini belirtirler.⁶³ Kürdistan'dan Orta Anadolu'ya göç eden Kürtler aşiret ilişkilerini burada da sürdürmüşlerdir. Bu aşiretlerin yaşadıkları yerleşim alanlarına dayanarak ve bazı karşılaştırmalar sonucunda bu Kürtlerin nereden geldikleri konusunda belli ipuçlarına sahip olabiliriz. Örneğin Konya yöresindeki köyler üzerine 1945 yılında kaleme alınan bir kaynakta bu Kürt aşiretlerinin sadece Cihanbeyli yöresinde olanları şöyle sıralanmıştı;

- Halekânlı Aşireti (Cihanbeyli kazasının Xelika Doldurme ve Yapalı köylerinde)
- Cüdkânlı Aşireti (Cihanbeyli kazasının Haremi Cütkanlı ve Yapalı Cütkanlı köylerinde)
- Ömeranlı Aşireti (Kulu kazasının Ömeranlı, Çöpler, Beşkardeş köylerinde)
- Sefkanlı Aşireti (Kulu kazasının Celep, Kürt Oğlu, Cihanbeyli kazasının Bulduk köylerinde)
- Kütük Uşağı Aşireti (Cihanbeyli kazasının Kütükuşağı köyünde)
- Nasır Aşireti (Cihanbeyli kazasının Yeniceoba nahiyesinde ve Kuşca köyünde)
- Meyhanlı Aşireti (Kulu kazasının Yazı Çayırı köyünde)
- Cihanbeyli Aşireti (Cihanbeyli kazasının Sülüklü nahiyesinde, Beşışıklı, Sarıkaya, Boyalı, Zaferiye, Hatırlı, İçkişla, Hacimusalar, Kelhasan, Hacıömer Uşağı, Sinanlı köylerinde)
- Ekecik Aşireti (Haymana kazasının Çimen, Kandil, Cihanbeyli kazasının Büyükbeşkavak, Küçükbeşkavak köylerinde).64

Kürtlerin uzun yollar katlederek Kürdistan'dan çok uzak olan Orta Anadolu'ya yerleşmesinin bazı nedenleri olmalıdır. Bu nedenlerin başında hiç kuşkusuz sürgün olayları, Kürdistan'da süren savaşlar, aşiret çatışmaları, yoksulluk, kıtlık, işsizlik, evlilik-akrabalık ilişkileri ve kişisel tercihler gibi birçok neden gelmektedir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yıllarında yüzbinlerce Kürt, Kürdistan'dan Anadolu'nun Batı yörelerine sürgün edilmişlerdir. Huzursuzluk ve gerginliklerin olduğu yöreleri Orta Anadolu'ya en çok göç veren yörelerin başında gelmiştir. Özellikle Rus saldırılarının yoğun olduğu Ağrı, Kars, Erzurum ve Muş gibi yörelerden göçlerin fazla olduğunu tahmin edebiliriz. Bu yıllarda çok geniş kapsamlı sürgün olayları yaşanmıştır. Bu sürgünler sonucunda Bu yıllarda Erzurum, Van ve Bitlis yöresinden gelen Kürtlerin bir kesimi; Izmit, Samsun, Balıkesir gibi daha değişik yörelere iskân edilmişlerdir

Sürgün Yeri

ERZURUM,		VAN,		BİTLİS
1.250	2500	3.532		Adana
79.173	5490	25.232		Ankara
9.009	0	0		Kastamonu
0	7824	15.000		Konya
1.000	0	0		Izmit
11.607	0	0		Kayseri
5.000	4811	5.000		Maraş
1.235	1500	1.500		Niğde
3.100	0	0		Balıkesir
36.672	0	0		Samsun

Bu sürgün Kürtlerden bir kesimi büyük bir olasılıkla gittikleri mekanlara yerleşmiş, bir daha Kürdistan'daki eski yerlerine geri dönmemişlerdir. Kürtler, özellikle yörede baş gösteren savaşlar nedeniyle büyük güçlükler yaşamışlardır. Bir ateş çemberi içinde kalan Kürtler sonunda savaşan güçlerden birisinin yanında yer alarak, diğer tarafa karşı savaşmak zorunda

kalmışlardır. Bazen de savaş yüzünden yerlerini terkederek, görel olarak daha sakin yörelere, Batıya doğru kaçmışlar ve büyük bir kesimi seçimlerini Orta Anadolu'da yapmışlardır.

Cumhuriyet döneminde başgösteren Kürt İsyanları sonucunda birçok kürt sürgün edilmişlerdir. 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said İsyanı sırasında geniş kapsamlı sürgün olayları yaşanmış, bir milyon civarında insan Batıya sürgün edilmiştir ve bunlardan bir kesimi ta Trakya'da bulunan Tekirdağ'a kadar sürülmüşlerdir.⁶⁶ Şeyh Said İsyanı'ndan sonra sürgün edilen Kürtlerden bazıları Konya yöresindeki Omeranlı köyüne sürgün olarak gelmişlerdir.⁶⁷ Böylece 20. yüzyıl başlarında Orta Anadolu'ya yönelik sürgün ve Kürt göçleri devam

etmiştir. Diğer yandan Kürtlerin Batıya doğru göç etmesinin önemli nedenlerinden birisi de; Doğudan gelen Rus saldırılarının bu yıllarda artmış olmasıdır. Yüzbinlerce Kürt insanı Anadolu'nun İç ve Batı kısımlarına doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan bir kesimi Konya yöresine yerleşir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Orta Anadolu'ya yapılan bu Kürt göçleri konusunda bu yıllarda İstanbul'da çıkan Kürt gazete ve dergileri sayesinde net bilgilere sahip oluyoruz. Bu Kürtlerin nereden, ne zaman geldikleri, ne kadar oldukları ve hangi yöreye yerleştikleri konusunda sınırlı da olsa bilgi sahibi olmaktayız. Ama bazı karşılaştırmalar yaptığımızda öyle anlaşılıyor ki Orta Anadolu'ya yönelik Kürt göçleri sadece Doğu'dan değil, Güneydeki bazı yörelerden Orta Anadolu'ya yönelik göçler de olmuştur.

Bu yerleşim birimlerinden birisi Dondurma'dır. Yeni adıyla Gölyazı olarak bilinen bu köyün tarihçesi konusunda Fatma Yeşilöz ve Elife Kart şu bilgileri aktarırlar: "Gölyazı Köyü'nün geçmişi çok eskilere dayanmaktadır, bunu da köy merkezinde bulunan yığma höyüklerden anlıyoruz. Gölyazı halkı buraya Adıyaman ve Urfa'dan, özellikle Adıyaman'dan gelmiştir. Gelip yerleşmelerindeki başlıca etken, sosyal hayat ve ekonomik refahın olmamasıdır. 19. yüzyılın başlarında büyük bir kuraklığın başgöstermesi, Çukurova'ya göç etmelerine sebep olmuştur. 10 yıl kadar Çukurova'da kaldıktan sonra geri Dondurma'ya dönmüşlerdir. Kasabanın o zamanki ismi Dondurma. Bu bölgede daha önce Rumlar yaşadığı için Dondurma ismini de onlar vermiştir".⁶⁸ Araştırmacı Hütteroth'un 1858 yılında kurulduğunu söylediği bu köyün tarihi geçmişi konusunda Fatma Yeşilöz ve Elife Kart 1855-56 tarihlerini vermektedirler. Genellikle eskilerde geçimlerini tuz ticaretinden sağlayan bu köyde kadınların dokudukları halılar, yöreden geçen gezginlerin dikkatlerini çekmiştir.

ORTA ANADOLU KÜRT COĞRAFYASINDA BAZI TARİHSEL GEZİNTİLER

Kürtlerin Orta Anadolu'da özellikle, Konya, Ankara ve Kırşehir yörelerinde yoğun olarak yaşadıkları konusuna daha önce değinmiştik.

Kürtlerin çok eski yıllarda Orta Anadolu'nun başka değişik yörelerinde yaşadıklarını en azından bu yıllarda düzenlenen haritalarda Kürd sözcüğüyle başlayan bazı yerleşim birimlerinin varlığından anlıyoruz. Yöreyi dolaşan bazı gezginlerin düzenledikleri haritalarda işaretlenen bu yörelerin adları Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte daha sonraları değiştirilmiştir. Bu eski haritalarda Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Zincirlikuyu köyünün adı, örneğin Kürdoğlu⁶⁹, Ankara'ya bağlı Akşehir yöresindeki başka bir köyün adı Kürdköyü olarak geçmektedir.

Dahiliye Vekaleti'nin 1933 yılında yayımladığı Köylerimiz adlı kitapta Kürt sözcüğünün içinde geçtiği yüzlerce köy adı bulunmaktadır. Bu köylerin büyük bir kesimi Kürdistan'ın dışında Anadolu'nun diğer bölgelerinde, çoğunlukla Batı'da bulunmaktadır, bu nedenle Kürt köyleri olduğu vurgusuna gereksinim duyulmuştur. Dört grup halinde sınıflandırdığımız bu köy adlarına dayanarak eskiden Orta Anadolu'nun değişik yörelerinde Kürtlerin nasıl bir dağılım sergilediklerini rahatça görebiliriz. Bu adlara dayanarak buralarda Kürtlerin yaşadığını veya buralara ilk kez gelenlerin Kürtler olduğunu kestirebiliriz.

- I Kürt sözcüğünün tekil biçiminden oluşan köy adları
II Kürt sözcüğüyle birlikte bir isim tamlaması oluşturan adlar
III Kürt sözcüğünün çoğul biçimini alan köyler
IV Kürt sözcüğü vasıtasıyla türetilen başka köy adları.

Bu köy adları diğer yandan, Kürtlerin Anadolu'ya nasıl göç ettikleri veya dağıtıldıkları konusunda dolaylı olarak bize önemli ipuçları sunmaktadırlar. Aşağıda bu köylerden bir kesimi sıralanmakta ve parantez içinde bu köylerden bazılarının hangi kazalara bağlı olduğu gösterilmiştir, karşılarında parantez olmayan köyler o ilin merkezine bağlıdırlar:

I.

Kürt: Kastamonu (Daday)

Kürt: Kastamonu (Inebolu)

Kürt:	Kütahya	(Uşak)
Kürt:	Afyon	(Dinar)
Kürt:	Ankara	(Kızılcıhamam)
Kürt:	Bursa	(Orhaneli)
Kürt:	Konya	(Akşehir)
Kürt:		Kütahya
Kürt:	Denizli	(Acıpayam)
Kürt: Çankırı		

II

Kürt	Aptalar:	Malatya	(Akçadağ)
Kürt	Bahçe:	Gaziantep	(Islahiye)
Kürt	Bakırı:	Yozgat	(Sorgun)
Kürt	Dere:	Konya	(Karaman)
Kürt	Deresi:	Aydın	(Çine)
Kürt	Kazancı:	Kocaeli	(Adapazarı)
Kürt	Kılavuz:	Sivas	(Zara)
Kürt	Köy:	Kocaeli	(Karamürsel)
Kürt	Köyü:	Yozgat	(Sorgun)
Kürt	Mahmutlar:	Seyhan	(Bahçe)
Kürt	Musa:	İçel	(Tarsus)
Kürt	Osman:		Gaziantep
Kürt	Önürü:	Tokat	(Zile)
Kürt	Pınarı:		Tokat
Kürt	Şeyh:	Sivas	(Zara)
Kürt Taciri:	Ankara (Polatlı)		

III

Kürtler:	Amasya	(Merzifon)
Kürtler:		Afyon
Kürtler:		Amasya
Kürtler:	Manisa	(Gördes)
Kürtler:	Eskişehir	(Sivrihisar)
Kürtler:	İçel	(Silifke)
Kürtler:		Tokat
Kürtler:	Samsun	(Bafra)
Kürtler:	Çorum	(Mecidözü)
Kürtler:	Maraş	(Andırın)
Kürtler:	Amasya	

IV

Kürtler	Tekkesi:	Tokat	(Erbaa)
Kürtlü:	Samsun		(Havza)
Kürtlü:	Yozgat (Akdağmadeni)		70

Ciddi taramalar sonucunda Kürdistan dışında yaşamış olan Kürtlerin bu yerleşim birimlerini saptamak da olanaklıdır. Yazılı ve sözlü çalışmalar sonucunda yapılacak böyle bir çalışmanın ilginç sonuçlar sergileyeceği kesindir. Bilim adamları ve araştırmacılar daha ziyade yöre insanların sözlü anlatımlarına dayanarak, Orta Anadolu'daki Kürt köylerinin ne zaman kuruldukları konusunda çalışmalarında bazı kesin tarihler sunmaktadırlar. Bu köylerin büyük bir kesiminin 19. yüzyılda kuruldukları görülmektedir. Kaynaklarda geçen bu tarihler, Kürtlerin Orta Anadolu'ya 19. yüzyılda ayak bastıklarını gösteremez, belki de yeniden yerleşim olgusunun birer işareti olarak kabul edebiliriz. Göçer ve yarı-göçer Kürt aşiretlerinin sürekli yörede iç göçler sonucunda hareket halinde oldukları tezine dayanarak Kürtlerin

Zincirlikuyu:	1800	(Lundberg	&	Svanberg)
Dipdere:	1830	(Lundberg	&	Svanberg)
Kuşça:		1837		(Hütteroth)
Canıma:	1843	(Lundberg	&	Svanberg)
Burunsuzşerefli:		1844		(Hütteroth)
Tavşançalı:	1845	(Lundberg	&	Svanberg)
Karagedik:		1846/47		(Hütteroth)
Bulduk:		1853/55		(Hütteroth)
Dondurma:		1858		(Hütteroth)
Tavlıören:	1870	(Lundberg	&	Svanberg)
Karacadağ:	1870	(Lundberg	&	Svanberg)
Kırkpınar:	1885	(Lundberg	&	Svanberg)
Tuzkaya:	1890	(Lundberg	&	Svanberg)
Kadıoğlu:		1891		(Ruben)
Çöpler:	1900	(Lundberg	&	Svanberg)
Burunagıl:	1919	(Lundberg	&	Svanberg)
Acıkuyu:	1920	(Lundberg	&	Svanberg)
Hisar:	1923	(Lundberg & Svanberg)		

Yukarıdaki yerleşim birimlerinin çoğunluğu görüldüğü gibi 19. yüzyılda kurulmuşlardır. Her köyün tarihi bir serüveni bulunmaktadır.

Eğer Orta Anadolu'da tarihi bir gezintiye çıkacak olursak, günümüzde olmasa dahi, en azından tarihsel olarak Kürtlerin Orta Anadolu'da çok geniş bir alana yayıldıkları görülüyor. Kürtlerin nereden ve ne zaman Orta Anadolu'ya geldikleri sorusunun yanıtı, yukarıda değindiğimiz gibi Kürdolojinin cevaplandırması gereken önemli soruların başında gelmektedir. Yukarıda Orta Anadolu yöresinde bulunan Konya, Ankara ve Kırşehir gibi bazı merkezlerdeki Kürtler konusuna kısaca da olsa değinmiştik. Aşağıda ise; alfabetik sıraya göre dizilen diğer önemli yerleşim merkezlerindeki Kürtler hakkında bazı ek bilgiler sunulmaktadır. Amacımız bu sıralama vasıtasıyla Batıya yönelik Kürt göçünün sadece sözlü kaba bir haritasını çizmektir. Bu nedenle Kürt göçünün bu merkezlere yönelik ayrıntılarına inilmemiştir.

ADANA: Adana Kürtlerinin tarihi şimdiye kadar bildiğim kadarıyla incelenmiş değildir. Bu önemli kentte hatırı sayılır bir Kürt kolonisi bulunmaktadır. Daha 18. yüzyıl başlarında Adana'da Kürtlerin var olduğunu görüyoruz: "Hacılar Kürtlerinden Müdderis Kürd Üveys,

Rakka'ya, aşiretinin bulunduğu mahalle nakle memur olmuş idi. Adana valisinin arzı ile 1709'da Adana'da ikametine müsaade edildi".71 Yaklaşık olarak aynı dönemde 1711 yılında Prut yöresinde meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlıların saflarında yer almak üzere Adana Beylerbeyi Kürt Bayramoğlu Mehmed Paşa komutasında askeri birliklerin İstanbul üzerinden savaş bölgesine hareket ettiğini ve savaşta üstün başarılar gösterdiğine tanık olmaktadır.72 Irak Kürtlerinden olan Babanzade Mustafa Zihni Paşa 1909 yılında Adana'da valilik yapmıştır.73 Fransız araştırmacısı V. Cuinet'e göre 19. yüzyılda Adana'da yaşayan Kürtler ve Türkmenlerin sayısı 39.000 civarındadır.74 1955 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Adana'da Kürtçe konuşan vatandaşların sayısı 6.250 dir. Adana'da yaşayan başlıca Kürt aşiretleri şunlardır: Badıllı Aşireti, Balabanlar Aşireti, Bozan Alamaslısı Aşireti, Cumlu Aşireti, Delikan Aşireti, Düşerli Aşireti, Lekvanik Aşireti, Rudik Aşireti...75 Adana'nın Kozan ilçesinde zorla iskân edilen Kürtlerin çilesi, bu arada Dadaloğlu'nun öfkesinin kabarmasına yol açmıştır:

“Yozgat tarafından da çıktı bir Paşa
Avşar'man Kürdü yakdı ateşe
Çadircı emeğin gitmesin boşa
Berî gel hasmın gör Mecit Paşa”.76

Araştırmacı V. Langlois kaleme aldığı bir incelemede 1852 yılında Osmaniye yöresinde Lek Kürtlerinin 150 çadira sahip olduğunu belirtir.77

AMASYA: Cengiz Orhonlu bir araştırmasında “Ekrad-ı Lek kazası”nı dan söz etmektedir: “18. asır başlarında Bozok, Amasya ve Çorum sancaklarında sakin ve müstakil bir kaza olan Ekrad-ı Lek kazası...”.78 Rışvan aşiretinin Amasya, Sivas ve Konya yöresindeki köylere yerleştirilmesi sıkı denetim altına alınır ve olanaklar elverdiği sürece bu aşiretin dağılık bir şekilde yerleştirilmesine büyük bir önem verilir.79

ÇORUM: Daha önceleri Kastamonu sınırları içinde yer alan, 1900'lerde Çorum'a dahil edilen Iskilip'te birçok Kürdün yaşadığını öne süren Kürt tarihçilerinden Mehmed Emin Zeki Bey, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin babası Muhammed Muhiddin el-Iskilibi'nin buralı olmasını bir kanıt olarak gösterir. Mehmed Emin Zeki Bey, Irak Kürdistanı'nda bulunan İmadiye yöresindeki Kürtlerin eski yıllarda buraya göç ederek, Iskilip'i bir Kürt merkezi haline getirdiklerini sözlerine ekler.80 Çorum'da yaşayan Türkmen ve Kürtlerin toplamı 1831 yılında yapılan bir nüfus sayımında 6.581 kişi olarak tespit edilmiştir.81 Eskilerde Çorum'da Kürtler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek için, burada Ekradlık Kadılığı (Kürdler Kadılığı) adı altında ilginç idari bir birimin kurulduğu kaynaklarda bilgi olarak yer almaktadır.82 Çorum'un Bayat ilçesine bağlı Kuruçay köyü, bir Kürt köyü olarak bilinmektedir.

KASTAMONU: İç Anadolu'dan göç eden bazı Kürtler zamanla Anadolu'nun Kuzeydeki en uç noktalarından birisi olan Kastamonu'nun bazı köylerine yerleşmişlerdir. Mustafa Ekmekçi bir yazısında Kastamonu yöresindeki Kürtler konusunda ilginç bazı açıklamalarda bulunur. Kastamonu'nun Araç ilçesinde bulunan Çay Mahallesi'nin Erikli dere Sokağı denilen yörede yaşayan bazı Kürtlerin varlığından bizi ilk kez haberdar eden Mustafa Ekmekçi'nin yazısı, önemli bir kaynak niteliğini taşıyor. Çok kötü koşullarda yaşayan bu çaresiz Kürtlerin nereden

buraya geldiği, yörede etnik bir bilmece olarak kabul edilir. Kendi anlatımlarına göre bu Kürtler Haymana yöresinden buraya göç etmişlerdir. Sayıları bin kadar civarında olan bu insanlar hala dillerini unutmüş değillerdir: "...Ankara'ya dö Kastamonu'nun Araç ilçesinin Çay Mahallesi'nde yaşayan bu Kürtlerin bugün var olup-olmadıklarını bilemiyoruz. Umarım meraklı bir Bîrnebûn okuyucusu aramızdan çıkar da bir gün Kastamonu'ya gider, bu Kürtler hakkında görsel malzemelerle birlikte bizi ayrıntılı olarak bilgilendirmiş olur. Kastamonu'dan söz açılmışken, bu yöreye tek tek sürgün edilen bazı Kürt yurseverleri ve milliyetçilerinin öyküsüne değinmekte yarar var. Çocuklarından bazıları Kürdistan Teali Cemiyeti'nin üyeleri olan Mustafa Zihni Paşa, 19. yüzyılda bir kitap yazdığı için Kastamonu'ya sürgüne gönderilir. Liceli Ahmed Ramiz 1911 yılında, Ekrem Cemil Paşa, Müküslü Hamza 1925 yılında ve Said Nursi 1936 yılında Kastamonu'ya sürgüne gönderilirler. Bunlardan Said Nursi tam yedi yıl burada gözetim altında

SINOP: Kastamonu gibi Türkiye'nin Kuzeyindeki en uç noktalarından bir diğeri olan Sinop bilindiği gibi hapisane ve zindanlarıyla meşhurdur. Sinop'a sürgün edilen Kürtlerin zamanla Boyabat ve Durağan yöresinde bazı Kürt köyleri oluşturdukları görülüyor. Kaynaklar bu Kürtlerden bazılarının Haymana yöresinden buraya geldiğini belirtirler.⁸⁴ Ayrıca çağımızın başında 1914 yılında Mele Selim öncülüğünde meydana gelen Bitlis Ayaklanması'ndan sonra 150 civarında Kürt değişik merkezlere sürgün edilmiş ve bunlardan bazıları Sinop ve Ankara yöresine gönderilmişlerdir.⁸⁵ Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Tulumbacıları adlı çalışmasında adları bir ölüm olayına karışan üç Kürt hamalın öyküsüne değinir. Bu Kürtler önce idam cezasına çarptırılır, daha sonra 25 yıllık pranga bendliği cezalarını çekmek için Sinop'a gönderilmişlerdir.⁸⁶

YOZGAT: Kürtler çok eskilerden beri Yozgat'ta yaşamaktadırlar. Çağımızın başında bazı Kürtlerin hükümet güçlerine karşı ayaklandığı görülmüştür. Hükümet güçlerine karşı buradaki 300 civarında Kürdün, İsmail Paşa öncülüğünde ayaklandığına tanık olan İsveçli bir gazeteci, bir savaş muhabiri olarak çatışmaları yerinde izlemiştir. Kaynaklarda kendisinden pek ele alınmayan bu Kürt ayaklanması, Orta Anadolu'da baş gösteren nadir ayaklanmalardan birisi olma özelliği nedeniyle önem taşımaktadır. Ayaklanma Kürtlerin yenilgisiyle son bulur.⁸⁷ Bu yıllarda Kürt Göçmenlerine Mahsus olarak çıkartılan bir talimatnamenin 12. maddesi Ankara ve Yozgat yöresine sürgün edilen Kürtlere ilişkindir: "...12. Yozgat ve Ankara'ya Kürt reisleriyle, molla ve nüfuz sahibi kişiler ilkin diğerkişilerle birlikte sevkolunacak ve orada bunlar diğerkişilerle ilişkide bulunmayacak şekilde ayrılacak ve hükümet gözetimi altında bulundurulacaktır".

ORTA ANADOLU KÜRTLERİNİN KÜRT MILLİYETÇİLİĞİYLE TANIŞMASI (1918-1920)

İstanbul kent olarak çağımızın başında gelişen modern Kürt milliyetçiliğinin önemli bir merkezi idi. Burada kurulan Kürt dernekleri ve buraya eğitim amacıyla gelen Kürt aydınları özellikle çıkardıkları gazete ve dergiler vasıtasıyla İstanbul ve Kürdistan'daki Kürt kitesine ulusal bilinç kazandırıyorlardı. Bu yıllarda sayıları otuz bine ulaşan Kürtler arasında Orta Anadolu'dan gelen Kürtler pek azdı. Özellikle ticaret amacıyla İstanbul'a gelen Orta Anadolu Kürtleri buradaki hareketlerden sınırlı da olsa etkilenmişlerdir. Diğeryandan değişik nedenlerle Orta Anadolu'nun bazı merkezlerine görevli giden Kürt aydınları, beraberlerinde

bu yörelere ulusal bilinç taşımışlardır. Bu karşılıklı ilişkilerin zamanla İstanbul Kürtleri ve Orta Anadolu Kürtleri arasında siyasi bazı ilişkilere zemin hazırladığını söyleyebiliriz.

Orta Anadolu Kürtlerinin, çağımızın başında İstanbul'da gelişen modern Kürt milliyetçiliğiyle olan ilişkisi konusunda çok az araştırma yapılmıştır. 1918 yılında İstanbul'da kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında Ankara'nın Bala kazasının eşrafından Hacı Osman Bey ve faal üyeleri arasında Kırşehir'in Mecidiye kazasından Osman Şefki Efendi'nin adına rastlamaktayız.⁸⁹ Diğer yandan Kürt milliyetçiliğinin gelişmesine büyük katkılarda bulunan Bedirhanilerden Emin Ali Bedirhan, 1906'larda Ankara ve Konya yöresinde adliye müfettişliği yapmıştır. Daha sonra Rıdvan Paşa Olayı'na adı karıştırıldığı için Isparta'ya sürülür. Süreya, Celadet ve Kamuran Bedirhan'ın babası olan bu Kürt şahsiyeti, bilindiği gibi 1918 yılında Kürdistan Teali Cemiyeti'nin ikinci başkanlığına getirilmiştir. Emin Ali Bedirhan'ın kardeşi Hüseyin Kenan Paşa, Balkan Savaşları sırasında Kırşehir mutasarrıflığına atanır. Bedirhanilerden olan bir başka Bedirhani, Konya'da avukatlık yapmış olan Tahir Muhlis'dir. 1912 yılında Konya'da dünyaya gelen ve Türkiye'nin tanınmış tarihçilerinden birisi olan Cemal Kutay, Bedirhanilerden Tahir Muhlis'in oğludur.⁹⁰ İstanbul'da kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin değişik yörelere ve bu arada Konya yöresine sürgün edilen göçmen Kürtler konusuna büyük bir önem verdiği noktasına daha önceleri değinmiştik. Dolayısıyla Kürdistan Teali Cemiyeti'nin Orta Anadolu Kürtleriyle yukarıda belirtilenlerden daha geniş ilişkiler ağı geliştirdiğini tahmin edebiliriz. Ateşli bir Kürt milliyetçisi olan Nuri Dersimi, bir ara Konya'ya uğradığında buraya sürgün edilen bazı Kürt şahsiyetleriyle görüşür: "Konya'ya yetiştiğimizde, burada sürgün bulunan Dersim Çarsacak beylerinden Yummi ve kardeşi Paşa, İzol aşireti reislerinden Harputlu Hacı Kaya ile temasa girdim. Bağdad otelinde kendilerini vali Cemal ile görüştürdüm ve memleketlerine dönmeleri için Ankara'da teşebbüste bulunaca&c 1919 yılında Milli Mücadele döneminde Konya'nın Bozkır ilçesinde baş gösteren muhalif bir ayaklanmaya öncülük edenler arasında, örneğin Kürtoğlu Musa'nın adına rastlamaktayız.⁹²

Bu yıllarda İstanbul'da etkin olan Kürt medyası bu göçmenlerin acıklı durumuna dikkatleri çekebilmek için değişik yazılar yayımlar. 1918-1919 yıllarında İstanbul'da çıkan Jîn dergisinin 11.sayısında Abdurrahim Rahmi'nin yazdığı Bir Öksüzün İniltisi adlı şiirin bir mısrası Kürtlerin bu çilesini sarsıcı bir biçimde şöyle dile getirir: "...Göçmenim ben işte düştüm kapılara". Yine Jîn dergisinin 11. sayısında Anadolu'nun değişik yörelere sürgün edilen Kürtlerin sayısı verilmektedir. Derginin 15.sayı-sında Adana'dan gönderilen bir okuyucu mektubuna yer verilmiştir.

Durumlarının çok kötü olduğunu belirten bu okuyucu, diğer yandan Konya yöresinde sürgün edilen bir tanıdığından aldığı mektuba dayanarak, oradaki Kürtlerin durumuna dikkat çekmek ister İstanbul'un et gereksinimi ve KürtlerEski İstanbul Kürtleri üzerine çalıştığım sırada ilgimi çeken en önemli konulardan birisi, Orta Anadolu'dan İstanbul'a koyun sürüleri getiren Kürtler konusuydu. Ticaret amacıyla İstanbul'a gelen bu Kürtlerin yol boyunca, bir dizi zorluk ve tehlike ile boğuşmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Bu konuda kaynaklarda değişik bilgiler yer almaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılmasından sonra kabul edilen İhtisab Nizamnamesi'nin 51. maddesinde bu konuda önemli bir noktaya işaret edilmektedir: "...51-Mevsimlerinde zaman zaman İstanbul'a kasablık hayvan sürüleri getiren

Cihanbeyli ve Alişanlı aşireti Kürdlerinden gayri bekâr uşağı Kürd tâifesi hiç bir sebeble İstanbul'a giremez".⁹³ Sözü edilen bu aşiretler özellikle Orta Anadolu'da yaşamaktadırlar. Bu tür bilgiler, yöre halkının ekonomik yaşamı konusunda bize önemli ipuçları sunmaktadır. İhtisab Nizamnamesi'nin bu maddesindeki açıklamalar birkaç açıdan büyük bir önem arz etmektedirler. Birincisi, İstanbul'a yönelik Kürt göçünün bir cephesi böylece aydınlanmış olmakta ve bu göçün ne kadar gerilere gittiği, hangi Kürt aşiretinden insanların ne amaçla İstanbul'u ziyaret ettikleri konusunda bilgi sahibi olmaktayız. Nizamnamenin 47. maddesinde göre Kürdistan'dan gelen bekârların İstanbul'a girişi sıkı denetim altına alınır: "Arnavud ve Kürdün ayak takımının İstanbul'da yerleşip çoğalmasa hiç bir vakit caiz değildir. Halen mevcut olanlara ilişilmeyecek, yeniden gelenler önlenecektir". Kürdist Böylece hem Konya ve çevresinden, hem de Kürdistan'ın değişik yörelerinden İstanbul'a ticari amaçla her yıl 1,5 milyonu civarında küçük baş hayvan satılıyordu. Araştırmacı Yücel Özkaya'ya göre 18. yüzyılda Konya ve Karaman gibi yöreler dışında, Diyarbakır, Maraş ve Erzurum gibi yörelerden birçok küçük baş hayvan satış amacıyla İstanbul'a gönderiliyordu.⁹⁵

Daha 17. yüzyılda Kürtlerin İstanbul'a koyun götördüklerine dair değişik kaynaklarda bazı ipuçlarına rastlamaktayız. Eremya Çelebi Kömürçüyan'ın İstanbul Tarihi-XVII. Asırda İstanbul adlı kitabının bir yerinde ilginç bir not bulunmaktadır. Araştırmacı İstanbul'da gördüklerini teker teker anlattığı bir sırada: "Rumeli'den ve Kürd bölgelerinden getirilen koyunlar ile mezbahalarını göremedik" demektedir.⁹⁶ Böyle bir ifadeyi kullanan araştırmacı her ne kadar aktüel zamanda İstanbul'a getirilen koyunları görmemişse de, bu ifadelerden en azından Kürtlerin buraya başka zamanlarda koyun getirdiğinden haberdar olduğunu çıkartmaktayız.

Konya ve çevresindeki Kürtlerin İstanbul'un et gereksinimi karşılamak için buraya sürüler halinde hayvan götördüklerini dile getiren sözlü anlatımlar da bulunmaktadır. Bu anlatımlardan bir tanesine göre, yörede Heciyê Mala Mihê Reşê diye bilinen bir kişi, hayvan sürüleriyle birlikte İstanbul'a varmadan önce Düzce yöresinde vurularak öldürülmüştür. Yolu muhtemelen eşkiyalar tarafından kesilen Heciyê Mala Mihê Reşê ile birlikte çobanı da öldürülür. Başka bir sözlü anlatımda Musa Elê'nin 1936-1937'de İstanbul'a sürüler götürdüğü bir sırada, Afyon yöresinde öldüğü ve oraya gömüldüğü anlatılır.⁹⁷ Böylece Konya ve yöresinden İstanbul'a yapılan et ticareti konusundaki yazılı ve sözlü anlatımların birbirini doğruladıkları ve destekledikleri görülmektedir.

1927 NÜFUS SAYIMINA GÖRE "MERKEZİ ANADOLU" DA KÜRTÇE KONUŞAN NÜFUSUN DAĞILIMI

28 Ekim 1927 tarihinde, Türkiye çapında yapılan Genel Nüfus Sayımı'nın (Umumi Nüfus Tahriri) sonuçları pek güvenilir olmasa da, tarihi bir önemi bulunmaktadır. Bu nüfus sayımı sonuçlarına göre, o yıllarda Merkezi Anadolu olarak tanımlanan Orta Anadolu yöresinde binlerce Kürdün yaşadığı görülmektedir. Nüfusun erkek ve kadın olarak gösterilmesi, yüzde olarak ve daha sonra toplam rakamların verilmesi, bazı yorum ve sonuçlara ulaşabilmek için araştırmacılara önemli bir malzeme sunmaktadır. Bu nüfus sayımı, Kürtler açısından son derece kritik bir dönemde yapılmıştır. Şeyh Said Ayaklanması'nın hemen arkasında ve yeni tutuşmaya başlayan Ağrı Ayaklanması'nın hazırlık safhasında yapılan bu nüfus sayımında, devlet memurlarından oluşan sayım görevlileri, ülkenin değişik yörelerinde yaşayan Kürtlere

anadillerinin ne oldu&curre

Bu bakımdan Türkiye'nin yeni tarihinde yapılan bu nüfusu sayımının demografik açıdan olmasa da, tarihi açıdan belli bir önemi bulunmaktadır. 28 Ekim 1927 tarihinde yapılan bu nüfus sayımına göre Orta Anadolu'da anadili Kürtçe olan erkek ve kadın vatandaşların toplamı değişik illere göre şöyledir:

Erkek Kadın Toplam

Ankara:	3.808	4.333	8.141
Afyonkarahisar,	88	51	139
Aksaray:	3.808	4.333	8.141
Amasya:	1.592	1.664	3.256
Çankırı:	81	1	81
Çorum:	5.624	6.687	12.311
Eskişehir:	291	383	674
Kayseri:	2.396	2.384	4.780
Kırşehir:	3.705	4.455	8.160
Konya:	10.722	10.674	21.396
Niğde:	120	111	231
Sivas:	20.548	21.723	42.271
Tokat:	3.024	3.056	6.080

Yozgat: 2.624 2.396 5.020

1927 yılında yapılan nüfus sayımında 120.681 Kürtçe bilen vatandaşın Merkezi Anadolu'da yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bu sayımda sadece illerde Kürtçe konuşan vatandaşların sayısı değil, aynı biçimde bu illere bağlı ilçelerdeki Kürtçe konuşan vatandaşların sayısı da saptanmıştır. Bu ayrıntılardan yola çıkarak, Kürtlerin değişik küçük yerleşim birimlerindeki konumu hakkında dolaylı olarak kaba bilgilere sahip olmaktayız.98 Kürtlerin toplam sayısının verildiği yukarıdaki dört ilin ilçelerinde Kürtçe konuşan erkek ve kadın vatandaşların sayısı 1927 yılında yapılan nüfus sayımında şöyledir:

Erkek Kadın

KONYA (Merkez+Köyler): 2 098 1822

Akşehir:	71	40
Beyşehir:	9	9
Cihanbeyli:	8058	8500
Çumra:	69	40
Ereğli:	59	41
İlgın:	11	17
Karaman:	91	6
Saideli:	209	122
Seydişehir:		1000
Sultaniye:	47	21

ANKARA	(merkez+köyler):	409	77
Bala:	2251		2662
Haymana:	7112		7693
Kalecik:	306		307
Keskin:	16		32
Polatlı:	203 357		

KIRŞEHİR	(merkez+köyler):	835	191
Avanos:			4000
Mecidiye:	2827		3544
Mucur:			3000
ÇORUM	(merkez+köyler):	1140	1379
Hüseyinabat:	260		315
Iskilip:	851		1080
Mecitözü:	3054		3675
Osmancık:	19		19
Sungurlu:	300 219		

Bu cetvelde görüldüğü gibi, 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımında Çorum'un merkezinde ve değişik ilçelerinde büyük bir Kürt kitlesi yaşamaktadır.

Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Servet Mutlu'nun Türkiye'deki Etnik Kürtler – Demografik Bir İnceleme adlı çalışmasında Orta Anadolu Kürtlerinin yoğun olarak bulunukları İç Anadolu Bölgesi'ndeki on merkezde 1990 sayımına göre ne kadar Kürdün yaşadığını şöyle gösterilmiştir:

Ankara	243.600
Çankırı	3.500
Çorum	23.700
Eskişehir	19.900
Kayseri	43.300
Konya	104.000
Kırşehir	17.000
Nevşehir	6.100
Niğde	14.500
Yozgat	13.100

Ankara, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat illerinden oluşan İç Anadolu'daki Kürt nüfusunun toplamı aynı incelemede 579.380 kişi olarak gösterilmiştir.⁹⁹ Yukarıda değindiğimiz gibi Orta Anadolu Kürtlerinin yaşadığı merkezleri İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan illerle sınırlandıramayız. İç Anadolu Bölgesi ile sınırları olan Karadeniz ve Akdeniz Bölgeleri'nde bulunan bazı merkezlerdeki Kürt nüfusu yukarıda sözünü ettiğimiz Servet Mutlu'nun incelemesinde şöyle gösterilmiştir:

Adana:	194.300
Amasya:	2.700

Burdur:	500
Kahramanmaraş:	132.000
Kastamonu:	1.100
Sinop:	2.100
Tokat:	12.200

Kürt kaynakları Orta Anadolu'daki Kürt nüfusuna ilişkin olarak değişik rakamlar sunmaktadırlar. Nuh Ateş, Orta Anadolu Kürtleri üzerine hazırladığı çalışmada sadece Konya, Ankara ve Kırşehir yöresindeki toplam Kürt nüfusunun 300.000 civarında olduğunu yazmaktadır.¹⁰⁰ Yazar, son yığinsal göçler sonucunda bu üç kentteki Kürt nüfusunun daha da arttığı görüşündedir. Orta Anadolu'daki tüm merkezlerde yaşayan Kürtlerin sayısının iki milyonu bulabileceğini yazmaktadır

ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDA ORTA ANADOLU KÜRT MOTİFLERİ

Edebiyat ve tarihin birer disiplin olarak sınırlarının yakınlaştığı ve çakıştığı alanlar benim için ilgi çekici bir konu olmuştur. Başka bir anlatımla edebiyatı hep tarihsel bir plana çekmek istemişimdir. Böylece edebi-tarihsel diyebileceğimiz bir yaklaşım benim için hep önem kazanmıştır. Orta Anadolu Kürtleri konusu daha Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler adlı çalışmamı hazırlarken dikkatlerimi çekmişti. Kemal Tahir'in romanlarındaki Kürtlere ilişkin bazı değinmeleri beni çok etkilemişti. Özellikle Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yüzünden oraya-buraya çil yavrusu gibi dağılan Kürtlere yaptırdığı göndermeler çok sarsıcıydı. Ta Burdur'a kadar gelmişlerdi: "Bozgunun ikinci sağnağı Burdur'da daha umulmaz bir şekilde çöktü. Yarılan cephelerden birisinin arkasındaki halk – Kür Birinci Dünya Savaşı yıllarında savaş nedeniyle Kürtlerin Burdur yöresine kadar göç ettikleri görülmüştür. Aç olan Kürtlerin durumunu bilen askerler, ekmek karşılığında genç kadın ve kızların namusuna göz dikmişlerdir. Büyük bir yoksulluk çeken bu Kürtlerin başına gelenler yetmiyormuş gibi, askerler bu kez onların ırzına geçmişlerdir: "Bozgunun evvel, dedi, Burdur'a Kürt muhacirleri gelmişti. Bizim asker de onların ırzına geçti".¹⁰³ Bu durumun korkunçluğu konusunda Kemal Tahir'in bir romanında daha ayrıntılı bilgiler sunulur. Kemal Tahir en sonunda şu saptamada bulunur: "Harp kışları, demek ki insanların yalnız vücutlarını değil, ruhlarını da donduruyordu".¹⁰⁴ Yazarın Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu ve Büyük Mal gibi romanlarında bu kez Çorum yöresindeki bazı Kürt tiplerine rastlıyoruz. Bir Mülkiyet Kalesi adlı romanda Orta Anadolu yöresinden Ankaralı başka bir Kürdün portresi çizilir: "Haymana Kürtlerinden Kara Memo çobandı. İyi kaval çalıyordu. Mangasına yeni gelenler bile, birkaç saatte: "çi ye lo" diyerek onunla eğlenmeye alışıyorlardı. Bembeyaz dişlerini göstererek bir gülmesi, böyle Kürtçe: "Ne var, ne yok" diyenlere "Tıştek tune", yani birşey yok! diye cevap vermesi vardı ki insanın sevgiden yüreğini titretirdi".¹⁰⁵ Kemal Tahir'in Orta Anadolu Kürtleriyle bu tanışması, bir ara Çorum'da hapisanede tutuklu bulunduğu yıllara rastlar. Bekir Eliçin'in kaleme aldığı Onlar Savaşırken romanının önemli kahramanı muhtar Alaettin Efendi'nin gözü Kürt Kızı'ndadır. Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı bir köyün zenginlerinden Hacı Kemal Ağa'nın dul eşi güzelliğiyle yörede ün yapmıştır: "...Hacı Kemal onu görenekli bir Kürt ailesinden almış, baş tacı etmişti. Güzeldi, becerikliydi, en üstün yemekleri yapardı. Düzen ve temizlik bakımından üstüne yoktu. Kendi yokluğunda bile konuk ağırlamasını bilen "Osmanlı" bir kadındı".¹⁰⁶ Olayların Orta Anadolu'da geçtiği bu

romanında ayrıca Kürt Resul ve Kürt Hamo gibi başka Kürt tipleri de bulunmaktadır. Orta Anadolu Kürtlerinin sevecenliği, daha 1930'larda Konya Temaşası'na da yansır: "Kürt Aliler denilen neşveperestlik ailesine mensup asıl ismi Ali olan fakat Ulvi mahlasile tanınan, okuması yazması olmadığı halde yaradılışça çok zeki ve ruhu çok uyanık olduğu için okur yazarlar kadar sözü sohbeti dinlenen, kulaktan kulağa gelmiş ve anane halini almış hikayeleri çok güzel söyleyen" kıymetli bir şahsiyetten bahsediyorlar".¹⁰⁷ Orta Anadolu Kürtlerinin etnografyası ve folkloru bazı araştırmacıların dikkatini çekmiştir. 1873 yılında yayımlanan Osmanlı kostümleri konusundaki bir albümde yer alan fotoğraflar arasında, örneğin Yozgat, Kastamonu ve Sivas yöresinde yaşayan bazı Kürtlerin giysileri de tanıtılmıştır.¹⁰⁸

Dikkatlerimizi Orta Anadolu Kürtlerine çeken yazarlardan birisi de, geçen yıl vefat eden Cumhuriyet gazetesinin tanınmış yazarlarından Mehmed Kemal'dir. 1920 yılında Ankara'nın bir Kürt köyünde doğan yazar, bu konuda şunları söyler: "...İnsan ne zaman doğduğunu, ne zaman doğacağını bilemez. Ben, Ankara'dan Haymana'ya giderken iki dere arasında kalan bir Kürt köyü vardır, Dereköy, orada doğmuşum. Babam Kuvayi Milliye döneminde Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'dan yana çıktığı için kötülendiğinden bu Dereköy'e gelip sığınmıştır".¹⁰⁹ Mehmed Kemal, Tütün adlı şiirinde bu kez Dereköy köylülerinin çektikleri bazı kimlik sorunlarını dile getirir

ORTA ANADOLU KÜRTLERİ KONUSUNDAKİ İNCELEMELER

19. ve 20. yüzyıllarda Orta Anadolu'nun değişik yörelerini dolaşarak bazı incelemelerde bulunan yabancı bilim adamları, bu yörelerde yaşayan göçer, yarı-göçer ve yerleşik Kürtlerle tanışma olanağına kavuşmuş ve daha sonra kaleme aldıkları çalışmalarda, kısaca Orta Anadolu Kürtlerine değinmişlerdir. Bu bilim adamları arasında İngiliz, Alman, Fransız, Rus, İsveç ve Danimarkalı değişik ülkelerden birkaç araştırmacının adlarına rastlamaktayız. Nuh Ateş, 1992 yılında yayımladığı çalışmasında bu gezgin ve araştırmacılardan bazılarını değinmişti. Biz, burada bazı tekrarlamalara girmeden, daha ziyade Nuh Ateş'in değinmediği veya az değindiği bazı gezginler ve araştırmacılar üzerinde duracağız. Orta Anadolu Kürtleri konusunda bizi aydınlatan bazı araştırmacılar ve çalışmaları 1842 yılından başlayarak günümüze kadar aşağıda

Batılı kaynaklarda Orta Anadolu Kürtleri konusuna dikkatlerimizi 1842 yılında kaleme aldıkları incelemeleriyle ilk kez çekenler, İngiliz kökenli W.F. Ainsworth ve W.J. Hamilton'dur. Böylece Orta Anadolu Kürtleri konusundaki araştırmaların tarihi yaklaşık olarak 150 yıllık bir geçmişe sahiptir diyebiliriz. Orta Anadolu Kürtleri konusunda bize ilk bilgileri ulaştıran araştırmacılarından birisi, İngiliz kökenli W.F. Ainsworth'dur (1807-1896). Doktor olan Ainsworth, önceleri İngiltere ve İrlanda'da kolera salgını üzerine çalışmalar yapmış ve bu konuda kaleme aldığı bir kitapçığı büyük bir yankı uyandırmıştır. Ainsworth, 1835 yılında Fırat yöresine ve 1838 yılında Kürdistan'a yapılan inceleme gezilerine katılır. Doğuya yaptığı bu incelemeler sonucunda üç araştırma kaleme almıştır.⁶ 1837 yılında Fırat gezisinden dönen araştırmacı, daha sonra Kürdistan'da bir inceleme gezisine çıkmıştır. Orta Anadolu Kürtleriyle karşılaşması bu ikinci gezi sırasında olmuştur. İstanbul'dan yola çıkarak Karadeniz üzerinden Ankara'ya gelen Ainsworth, bu yörede yaşayan Haymana ve Kulu Kürtleri ile karşılaşır ve 1842 yılında yazdığı bir kitabında kısaca onları bize tanıtır.⁷ Bu kez

yine 1842 yılında W.J. Hamilton adında başka bir İngiliz araştırmacısının seyahatnamesi yayımlanır. Hamilton, gezi notlarında kısaca Orta Anadolu Kürtlerini okuyucuya tanıtır.⁸

P. von Tschihatchef (1808-1890) adlı Rus doğa bilimcisi ve coğrafyacısı, eğitimini bitirdikten sonra 1845-1848 yılları arasında İstanbul'da Rus atışesi olarak çalışır.⁹ Daha sonra zamanının çoğunu Anadolu'nun değişik yörelerini incelemeye verir. İstanbul ve Anadolu'nun değişik yörelerinde coğrafik incelemelerde bulunur ve birkaç önemli inceleme kaleme alır. Bilim adamlarının ilgisini ciddi olarak Orta Anadolu Kürtleri konusuna çeken ilk araştırmacı, Fransız arkeolog Georges Perrot'tur (1832-1914) diyebiliriz. Araştırmacının 1865 yılında kaleme aldığı Haymana Kürtleri (Les Kurdes de L'Haimaneh) de adlı incelemesi, şimdiye kadar yöre Kürtleri üzerine kaleme alınan ilk uzun incelemelerden birisi olarak bilinmektedir. Bu nedenle Georges Perrot'u "Orta Anadolu Kürtleri İncelemeleri'nin Babası" olarak tanımlayabiliriz. G. Perrot, 1877 yılından itibaren Sorbonne Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlar. Değişik birkaç dil bilen Georges Perrot'un Fransızca kaleme alınmış birçok incelemesi bulunmaktadır.¹² 1914 yılında öldüğünde Reveu Archeologique adlı derginin redaksiyonunda bulunmaktaydı. Georges Perrot, 1861—1872 yılları arasında birkaç kez Anadolu'ya gitmiş, ülkenin değişik yörelerinde incelemelerde bulunmuştur. 1867 yılında yayımlanan Küçük Asya'dan Bir Geziden Anılar (Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure) adlı kitabında zaman zaman Kürtlere göndermede bulunur ve daha Ankara'ya varmadan önce Bolu yöresinde karşılaştığı Kürtlere değinir. Perrot, özellikle Üsküp yöresinde, yarı göçebe bir yaşam sürdüren Kürtlerin yaşam kavgasını ele alır. Bolu yöresindeki Kürtleri bize Ankara'ya geldiğinde burada M. Şişmanyan adlı bir Ermeninin evinde kalır.

Bir başka Fransız araştırmacısı olan Vital Cuinet 1890-1894 yılları arasında birkaç ciltten oluşan Asya Türkiyesi adlı dev bir araştırma kaleme aldı. Bu çalışmasının birinci cildinde bu arada Orta Anadolu Kürtlerine değinir ve Ankara yöresinde dokuz Kürt aşireti hakkında kısa bazı açıklamalarda bulunur: Rişwan, Şexbizini, Badilli, Terikıyani, Mikaili, Yambekli, Koyibanli, Seyfanli, Atinanli. Vital Cuniet bu yöredeki Kürtlerin yerleşik olduklarını, geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağladıklarını söyler.

Oxford Üniversitesi'nde arkeoloji dalında çalışan W.M. Ramsay (1851—1939), özellikle Orta Anadolu'daki antik kültürlerin ve yöre coğrafyasının tarihi konusunda kapsamlı araştırma ve projelere öncülük etti.¹⁵ Orta Anadolu'da çalışmalarını yürüttüğü sırada Haymana Kürtleriyle tanışır ve onlara misafir olur. 1883 yılının Ağustos ayında Prof. Sterrett ile birlikte, Batı Haymana'da tanınmış bir Kürt beyini ziyaret eder. Üç yıl sonra 1886 yılında Brown ile birlikte bu kez Doğu Haymana'dan geçerler. Anılarında Kürtler ile ilişkilerine değinen Ramsay, 1884 yılında Kayseri yöresinden Hacı adında başka bir Kürt ile tanıştığını söyler. Diğer bazı Avrupallar gibi Ramsay da Kürtler üzerine anlatılan öykülerden etkilenerek anlatımlarında zaman zaman Kürtlerin çevreleriyle olan uyumsuzluğuna değinir. Ramsay, arkadaşı Hogarth ve yardımcısı ile birlikte 1890 yılında Kürtlerin ülkelerini ziyaret ettiğinde, bir Kürt beyinin söylediği bazı sözleri ilginç bulur; "Bizim bütün adamlarımız hırsızdırla Araştırmacı Friedrich Sarre, 1896 yılında yazdığı bir incelemesinde, Cihanbeyli yöresinde bazı Kürtler ile karşılaştığını belirtir. Dondurma köyü yöresindeki Kürtlerin dokudukları güzel örtü ve halıları kendilerine gösterdiklerini ama yüklerinin ağır olması nedeniyle bunları satın

alamadıklarını

söyler.

kurdistan Akree von Jan Kurdistan.

Günümüzde Gölyazı olarak bilinen Dondurma köyünde 19. yüzyılda genellikle develerin yardımıyla tuz ticareti yapılıyordu, bu işi erkekler yürütüyor ve kadınlar genellikle halı dokuyorlardı. Friedrich Sarre, daha önceleri 1830-1840'larda yörede bulunan Hamilton ve Ainsworth adlı İngiliz gezginlerinin Türkmenlerle çatışma halinde bulunan Kürtlerden çekindiklerini ve bu yüzden Doğuya geçmek için Güney yolunu salık vermediklerine işaret etmektedir. Bu sözlerle Kürtler hakkındaki çekingenliğini Yabancılar ve gezginler, Kürtler hakkında bu yıllarda geliştirilen önyargıların doğru olmadığını, bizzat Kürtler arasına katılarak ve onların konukseverliğini yaşadktan sonra görebilmişlerdir. Yabancı bir gezgin Tournefort daha 1700'lerde yazdığı bir kitabında: "Kürt eşkiyası gece uyumakta, Türkmen eşkiyası gece dahi faaliyet halinde bulduklarından etrafa büyük dehşet saçmakta idiler"18 biçiminde bir açıklamada bulunur ve böylece Kürt eşkiyasının amatörlüğüne! ve tembelliğine! değinir.

Çağımızın başında Kürdistan'ın değişik yörelerini dolaşan İngiliz araştırmacısı Mark Sykes, 1908 yılında kaleme aldığı bir incelemesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Kürt Aşiretlerini sınıflandırarak, bu aşiretler hakkında demografik ve etnografik birçok bilgi sunmaktadır. Mark Sykes, bu incelemesinde Kürt aşiretlerini A, B, C, D, E, F biçiminde altı temel seksiyona ayırmaktadır. Özellikle E ve F seksiyonlarında Orta Anadolu'da yaşayan Kürt aşiretlerini okuyucuya tanıtmaktadır. E seksiyonunda Toroslar ve Binboğalar, F seksiyonunda Ankara ve Yozgat civarındaki bazı Kürt aşiretlerini ele almaktadır.19 Kürt tarihçisi M. E. Zeki, Kürdistan Tarihi adlı çalışmasının sonunda Kürt aşiretlerini sınıflandırırken, Mark Sykes'in Kürt aşiretlerine ilişkin bu şematik sınıflandırılmasından yararlandığı görülmektedir. Diğer yandan Mark Sykes, Kürtlerin ilk kez Orta Anadolu'ya Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan zorunlu göçler sonucunda geldiğini öne sürmektedir.

Orta Anadolu Kürtleri konusunda bazı çalışmaları olan araştırmacılardan birisi de Alman kökenli Hermann Wenzel'dir. 1932 ve 1937 yıllarında yayımladığı araştırmalarında burada yaşayan Kürtlere değinir ve Ankara keçisinin asıl yetiştiricilerinin Kürtler olduğunu söyler.21 Alman kültür-coğrafyacılarından Wolf-Dieter Hütteroth, Kürtler konusunda yaklaşık olarak kırk yıldır değişik çalışmalar yapmaktadır. İlk kez 1959 yılında Toroslarda yaşayan Kürtler arasında göçebelik konusunda kapsamlı bir inceleme hazırlar.22 Daha sonra yazdığı bir çalışmada bu yörelerdeki Kürt yerleşim alanları konusunda bilgi sunmaktadır.23 1968 yılında Orta Anadolu'nun Güney yöresindeki yerleşimin son dörtüyük yıllık tarihini inceleyen araştırmacı, bu çalışmasında Orta Anadolu Kürtlerine de değinir. İngilizce kaleme aldığı başka bir incelemesinde yine Orta Anadolu'daki Kürtlere kısaca yer verir. Şu anda Almanya'da Erlangen Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü'nde çalışan Wolf-Dieter Hütteroth, son olarak 1996 yılında Paris'de düzenlenen Kürtler ve Şehir adlı uluslararası konferansa Diyarbakır tarihi konusunda bir bildiri sunmuştur.

1927 yılında Orta Anadolu'yu dolaşan İngiliz araştırmacısı L. Loewe, eşiyle birlikte, Cihanbeyli yöresinde Kürdoğlu adlı köye uğramıştır. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim

üyelerinden W. Ruben, Kürtler tarafından 1891 yılında kurulan Kadioğlu köyünü ziyaret etmiş ve yazdığı bir incelemede kısaca bu köyü tanıtmaktadır.

Wolfram Eberhard, 1953 yılında yazdığı bir incelemesinde Maraş ve Adana yöresindeki bazı iskân sorunlarına değinmekte ve bu yöredeki Kürtler konusunda ilginç açıklamalarda bulunmaktadır. Wolfram Eberhard, incelemesinde Kozanoğullarının etnik bakımdan Kürt olduğunu ve Yavuz Sultan Selim döneminde buraya sürgün edildiklerini aktarır.²⁸ P.H. Massy, Toros yöresindeki Kürtlerin üzerinde yaşadıkları coğrafyayı incelemiş ve burada yaşayan Kürtler hakkında kısa açıklamalarda bulunmaktadır.

1960'lı yıllardan itibaren Orta Anadolu yöresinden özellikle Danimarka, İsveç gibi İskandinavya ülkelerine göç eden Kürtlerin durumu bu ülke araştırmacılarının dikkatlerini çekmiş ve bu konuda bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmacılarından birisi, Danimarkalı araştırmacı, Jan Hjarnø'dur. Özellikle Konya'ya bağlı Cihanbeyli ilçesi sınırları içinde bulunan Kuşça köyü konusunda 1969 yılından itibaren çalışmalar yürüten araştırmacı, tam otuz yıldır bu yöre insanları konusunda değişik araştırmalar yapmaktadır. Jan Hjarnø, sadece bu köy konusunda etnolojik çalışmalar yapmakla kalmamış, bu köyden insanların Danimarka'ya yaptıkları göçleri ve Danimarka'daki yaşamlarını da incelemiştir. Eskiden Heciler denilen bu köyün yarısından fazlası Danimarka'ya göç etmiştir. Yaklaşık olarak 500 aile Danimarka& Jan Hjarnø 1988 yılında kaleme aldığı başka bir incelemede, bu kez Danimarka ve İsveç'te bulunan Kürtler konusunda bazı karşılaştırmalarda bulunur. Bu incelemede Danimarka'da bulunan Cihanbeyli Kürtleri ve İsveç'te yaşayan Kulu Kürtleri konusu ele alınmaktadır. Danimarka'da Ishoj Belediyesi ve İsveç'te Botkyrka Belediyesi'ni örnek çalışma alanı olarak seçen araştırmacı, değişik açılardan bu iki farklı yöredeki Kürt göçmenlerinin yaşamını incelemektedir. Jan Hjarnø'nun 1991 yılında kaleme aldığı Kürt Göçmenleri (Kurdiske Invandrere) adlı kapsamlı çalışmasında, Cihanbeyli yöresinden gelen Kuşça Kürtlerinin göç serüvenini bir bütün olarak ele alınmaktadır. Cihanbeyli yöresindeki bu Kürtlerin büyük bir kesimi Danimarka'ya yerleşmiştir. Kulu yöresinden Kürtler ise; İsveç'i tercih etmişlerdir. İsveç'e yapılan bu zincirleme Kürt göçü, şu anda çalışmalarını İsveç Yabancılar Enstitüsü ve Müzesi Vakfı'nda yürüten Ingrid Lundberg'in ilgisini çekmiş ve çalışmalarında Kulu Kürtlerine değinmektedir. Ingrid Lundberg, Stockholm'deki Kululular adlı kitabında bu arada İsveç'te yaşayan Kulu Kürtleri konusunu ele almaktadır. Birkaç kez Kulu ve yöresine giderek bazı saha çalışmaları yapmış araştırmacı, daha sonraları Ingvar Svanberg ile birlikte hazırladığı kitabında Kulu yöresinde bulunan bazı Kürt köyleri konusunda ilginç karşılaştırmalar ve tespitlerde bulunmaktadır. Özellikle bu Kürt köyleri ve yerleşim birimlerinin ne zaman kuruldukları, hangi aşiretlerin buralarda buldukları ve bu köylerin nüfusu konusunda tarihsel, etnografik ve demografik bazı veriler sunulmaktadır.